

Lempäälä Myllyniemen arkeologinen tarkkuusinventointi ja Myllyrannan muinaisjäännösinventointi 2017

Timo Jussila

Tilaja: Lempäälän kunta

Sisältö

Perustiedot	2
Inventointi	3
Myllyniemi.....	4
Lempoisten sahan vaiheita	4
Havainnot	8
Kuvia	13
Tulos	21
Eteläinen Myllyranta	23
Lähteet	24

Kansikuva: Myllyniemi, jossa rakennuksen perusta kuusien oikealla puolella

Perustiedot

Alue: Lempäälä Myllyniemi ja Myllyrannan kaavamuutosalueet niemen eteläpuolella, kirkon luoteis- länsi- ja eteläpuolisella alueella.

Tarkoitus: Selvittää onko Myllyrannan alueella kiinteitä muinaisjäännöksiä tai muita suojeltavaksi katsottavia jäännöksiä. Selvittää Myllyniemen alueella Lempoisten sahan (mjrek 1000030661) jäännösten ulottuvuutta ja laajuutta – tarkentaa sen suojelu- aluetta.

Työaika: maastotyö 11.4. ja 25.4.2017

Kustantaja: Lempäälän kunta

Tekijät: Mikroliitti Oy, Timo Jussila, maastotyössä Timo Sepänmaa ja Teemu Tiainen.

Tutkimuslupa: 12.4.2017, MV/42/05.04.01.02/2017.

Tulokset: Myllyrannan alueella ei ole muinaisjäännöksiä eikä suojeltavaksi katsottavissa olevia jäännöksiä. Alue on lähes kokonaan rakennettua ja eri tavoin nykyaikana käsiteltyä. Myllyniemeen – joka on keinotekoinen niemeke – on perustettu saha v. 1888 joka lopetti toimintansa v. 1900 jolloin kaikki sen koneet purettiin ja myytiin. Vuonna 1908 samalle paikalle perustettiin uusi höyrykäyttöinen saha- ja myllylaitos. Se lopetti toimintansa yhtiönä v. 1935 ja lakkautettiin kokonaan v. 1941. Rakennukset olivat jäljellä vielä v. 1954 jonka jälkeen ne on purettu. 1900-luvun lopulla paikka on maisemoitu ja perustettu puistoksi.

Niemessä on maan päälle näkyvissä yksi betoninen rakennuksen perusta – 1910 luvulla tai ainakin osin myös 1920 luvun alussa rakennetun saha- ja myllylaitoksen ainoan betoniperustaisen rakennuksen jäänteet. Muualla alueella ei ole rakennusten jäänteitä – ne on täysin hävitetty rakennukset purettaessa 1950-luvulla ja viimeistään kun silloin alue on rakennettu puistoksi. Niemen koillispuoleisessa rantavedessä on pohjassa ladottu lauta- ja parrukate. Puutavaraa on rantaveden pohjassa (ladottuna?) myös niemen etelärannassa. Kaikki paikalla oleva materiaali – posliini, tiilet ja muu roju viittaavat 1920 - 50 lukuihin.

Niemessä on siis jäljellä vain yhden paikalla olleen rakennuksen (ilmeisesti ainoan paikalla olleen kivirakennuksen) betonirakenteisen perustan jäännös, joka on tehty 1910 - 20 luvulla ja tämä rakennus on purettu 1950-luvulla. Mitään muita tai vanhempia rakenteiden jäännöksiä ei niemessä ole jäljellä. Museovirasto ohjeistusta tulkien jäännös ei aivan ongelmitta ja selkeästi täytä muinaisjäännöksen kriteereitä, erityisesti ikänsä ja informaatioisisältönsä takia. Yleiseen käytäntöön ja laintulkin-

taan paremmin sopiva jäännöksen suojelutapa olisi sen suojelu maankäyttö- ja rakennuslain nojalla muistomerkkinä, ns. muuna kulttuuriperintökohteena (kaavan S-merkintä).

Esitän Myllyniemessä olevan rakennuksen perustan muinaisjäännösstatuksen poistamista ja muuttamista muuksi kulttuuriperintökohteeksi.

Inventoidut alueet vihreällä, Lempoisten myllyn ja sahan paikka = punainen pallo, missä tehtiin tarkkuusinventointia.

Selityksiä: Koordinaatit ja kartat ovat ETRS-TM35FIN koordinaatistossa ellei muuta mainittu. Maastokartat Maanmittauslaitoksen maastotietokannasta keväällä v. 2017. Muinaisjäännösrekisteri on tarkastettu huhtikuussa 2017. Valokuvia ei ole talletettu mihinkään viralliseen arkistoon eikä niillä ole mitään kokoelmatunnusta. Valokuvat digitaalisia. Valokuvat ovat tallessa Mikrolitti Oy:n serverillä.

Inventointi

Lempäälän kunta on tekemässä Myllyrannan asemakaavoitustyötä, minkä takia kunta tilasi suunnittelualueen muinaisjäännösinventoinnin Mikrolittii Oy:ltä. Inventoitava alue käsitti kiinteistöt heti kirkon eteläpuolella sekä länsipuolella, rannassa sijaitsevan omakotitalokiinteistön 6:88.

Myllyniemen alueella, kirkon ja rannan välisellä puistoalueella (Myllyrannanpuisto) oli myös tarve tehdä muinaisjäännösinventointi sekä erityisesti selvittää siellä olevan Lempoisten myllyn jään-

nösten aluetta, pyrkiä määrittämään alueelle suojelualuerajaus. Niemessä olevan rakennuksen pohjan jäänteiden pohjoisosan päälle on rakennettu esiintymislava. Koska Pirkanmaan maakuntamuseo piti jäännöstä muinaisjäännöksenä, olisi rakennetta osin peittävä kevyt lavarakenne purettava ja etsittävä sille alueelta uusi paikka. Pirkanmaan maakuntamuseo antoi asiasta lausunnon 5.9.2016 (diar 302/2016).

Myllyrannan inventoinnin maastotyö tehtiin 11.4.2017. Tuolloin käytiin myös Myllyniemen alue läpi silmänvaraisesti tarkastellen. Koekuoppia ja käsikairanpistoja tehtiin niemen ulkopuoliselle alueelle, koska tutkimuslupaa ei tuolloin vielä ollut. Paikoin maaperä oli vielä tuolloin jäässä, joten kaikkialle ei koekuoppia voitu tehdä. Myllyniemen alueen koekuopitus tehtiin 25.4. jolloin routa oli jo alueelta sulanut. Tutkimuslupa Myllyniemeen saatiin 12.4.2017.

Aluetta on tutkittu v. 2009 Lempäälän keskustan alueen inventoinnin yhteydessä. Silloin ei alueella havaittu muinaisjäännöksiä. Tutkimusalueen itäpuolella oleva Lempäälän vanha kirkko on muinaisjäännösrekisterissä merkitty kiinteäksi muinaisjäännökseksi.

Myllyniemi

Vuoden 2009 inventoinnissa raportoitiin Myllyniemessä oleva rakennuksen jäännös vanhan, 1900-luvun alkupuoliskon mylly- ja sahalaitoksen jäänteinä. Muinaisjäännökseksi sitä ei tuolloin katsottu. Vadim Adel teki paikalla tarkastuksen v. 2011. Lempäälän keskustan alueen osayleiskaavaan v. 2013 rakenteen jäännös on merkitty sm-kohdemerkinnällä. Pirkanmaan maakuntamuseo teki paikalla tarkastuksen 27.5.2016, sen jälkeen kun jäännöksen pohjoisosaa oli kaivettu esiin sinne suunnitellun esiintymislavan takia. Lava kuitenkin rakennettiin paikalle vastoin maakuntamuseon esitystä. Lava on puurunkoinen ja kooltaan n. 4 x 6 m. Inventoinnin yhtenä tarkoituksena oli etsiä esiintymislavalle uusi paikka.

Muinaisjäännösrekisterissä Lempoisten saha ei ollut huhtikuun alussa v. 2017. Rekisteriin Lempoisten saha ilmestyi kiinteänä muinaisjäännöksenä 5.4.2017, tunnuksella 1000030661. Kohteen yhteydessä rekisterissä ei ole mainintaa v. 2009 tutkimuksesta. Tutkimukseksi on siinä mainittu Vadim Adelin tarkastus vuonna 2011. Muinaisjäännösrekisterissä kohteen kuvauksen luontipäiväksi on merkitty 2.3.2012, vaikka kohde merkittiin rekisteriin vasta huhtikuussa 2017.

Lempoisten sahan vaiheita

Lempoisten kylän Anttilan talon maille, nykyiselle Myllyniemelle rakennettiin v. 1888 saha. Myöhemmin, 1890-luvulla sen yhteyteen perustettiin myös mylly. Saha rakennettiin keinotekoiseen, pieneen niemeen. Erään lähteen otsikko kuvaa rakentamista: ” Kirkkorannan sahan räjäytys vuonna 1888”. Tätä lähdeä en vielä ole saanut käsiini. Paikalla on siis pieni, matala niemeke jota ei näy vuoden 1840 pitäjänkartassa. Varhaisempia isojakokarttoja ei alueelta ole. Niemi on siis keinotekoinen ja se on tehty siihen sijoitettua sahaa varten v. 1888.

Sahan ja myllyn toiminta lopetettiin v. 1900. Kaikki sahan koneet myytiin. Ei ole tietoa, purettiinko myös sahan muut rakenteet ja rakennus. Vuonna 1908 perustettiin yksityishenkilöiden toimesta samalle paikalle uusi saha- ja myllylaitos, jonka otti haltuunsa v. 1922, tuolloin perustettu Lempäälän Saha- ja Mylly Oy. Mylly sai käyttövoimansa sen omasta höyryvoimalaitoksesta (ks. kuva perustamisesityksestä seur. sivulla.). Saha oli toiminnassa ainakin jo v. 1911. Vuonna 1934 yhtiön omaisuus myytiin, minkä jälkeen oli velkaa 2,2 Mmk. Kun kukaan saamamiehistä ei ollut suostunut konkurssikustannuksista vastaamaan, yhtiökokous päätti 1935 purkaa yhtiön. Yhtiö lakkautettiin lopullisesti v. 1941 (pörssitieto.fi).

Saha, höyläämö ja myllylaitos, jotka tuottavat erilaista sahattua ja höylättyä puutavaraa sekä ruis-, kaura- ja ohrajuhoja.

Jo n. 50 vuotta sitten perustettiin sahalaitys Lempäälän kanavan suulle Kirkkojärven rannalle, Lempäälän aseman kohdalle. Tämän sahan toiminta lopetettiin vuonna 1900, jolloin sen koneetkin kaikki myytiin. Vuonna 1908 joukko paikkakunnan liikemiehiä ja maanviljelijöitä perusti samalle paikalle uuden saha- ja myllylaitoksen, jonka vuonna 1922 otti haltuunsa otsikossa mainitulla toiminimellä perustettu osakeyhtiö.

Sahalaitys on 2-raamainen, osaksi Bolinderin konein, ja se samoinkuin mylly saa käyttövoimansa omasta höyryvoimalaitoksesta. Höyläämön koneet käyvät sähköllä, ja niitä sekä valaistusta varten on oma sähkögeneraattori.

Puutavara sahan ja höyläämön raaka-aineiksi tuodaan osittain ympäristön vesireittien varsilta uittamalla suoraan omaan rantaan, osittain myös rautateitse käyttäen pistoraidetta, joka on rakennettu Lempäälän asemalta valtion rautatieltä yhtiön lautatarhaan. Sahan tuotantokyky on 2000 standarttia vuodessa, ja sahatarava myydään suurimmaksi osaksi ulkomaille, pääasiassa Saksaan ja Englantiin, mutta jonkun verran myös Hollantiin, Belgiaan ja Ranskaan.

Työväkeä on 60–70 henkeä, ja saha käy suurimman osan vuotta kahdessa vuorossa. Työnjohtajille on asunnot tehtaan puolesta, ja harvinaisena ilmiönä mainittakoon, että suurin osa työväkeä asuu omilla taloillaan.

Yhtiön osakepääoma on tätänykyä Smk. 600,000: —. Johtokunnan muodostavat maanviljelijä I. Manninen puheenjohtajana sekä muina jäseninä metsänhoitaja A. A. Koskinen ja sahanomist. Kalle Ylä-Ajos. Toimitusjohtaja on varat. Karl Aejmelaeus; sahan isännöitsijänä ja kaupallisena johtajana toimii hra Urho Ikkala.

Stk

Miten ja missä muodossa toimintaa paikalla mahdollisesti jatkettiin yhtiön lakkauttamisen jälkeen, ei ole tiedossani. Jatkuiko paikalla mahdollisesti vain sähköntuotanto? Mylly- ja sahalaituksen rakennukset on kuitenkin merkitty vielä v. 1954 peruskartalle. Vuoden 1974 kartalla kaikki alueella olleet rakennukset on purettu ja poistettu. Rakennukset on ilmeisesti purettu pois 1950-luvun lopulla. Sittemmin alue on kunnostettu puistoksi jossa nurmikko, istutuksia ja jalankulkukäytäviä joilla on sähkövalaistus. Niemen kärkeen on tehty vierasvenesatama.

Ulla Lähdesmäen tarkastuskertomuksessa 11.7.2016 mainitaan paikalle tehdystä lavasta: ”Myllyniemessä oli kaivettu koneellisesti maata teollisuushistoriallisen jäännöksen alueella, välittömästi yleiskaavan sm kohdemerkinnän vieressä. Paikalla olevassa n. 400 x 600 cm laajuudessa ja n. 30 cm syvyydessä kaivannossa oli esillä betoni ja kivi(?)rakenne. Kaivannosta poistettu maa oli kasattu kaivantoon; kasassa oli irtonaisia tiilen ja betonin paloja. Kaivannon kaakkoispuolella, alle 10 metrin etäisyydessä oleviin ja aikaisemminkin maanpinnalla näkyviin rakennuksen kiviperustuksiin ei ollut kajottu.” Kertomuksen kuvissa näkyy samanlaista betonirakennetta – betonista kivijalkaa – kuin on näkyvissä maan pinnan yläpuolella lavan eteläpuolella, sekä betonista alapohjaa ja rakenteen päältä kaivettua maan sekaista rojua, jossa näky olevan runsaasti tiilen paloja.

Vasemmalla: yhtiön perustamisesitys 1922 (lähde pörssitieto.fi)

Ote kuvasta vuodelta 1919. Taustalla Myllyniemi ja se rakennukset.

Kuva Mäkelä 2002, s12, jossa kuvateksti ”suojeluskuntaparaati Kirkkojärven jäällä v. 1919. Kuva Helvi ja paula Koskisen kotiarkistosta

Kuvassa on vasemmalla kivirakennus jonka kupeessa on savupiippu. Savupiipun betoniperusta vaikuttaisi olevan nyt paikallaanbetoniperustan koillislaidalla (ks. havaintokartta s.). betonirakennuksen länsi- ja pohjoispuolella on isot puurakennukset.

Ote Lempäälän kunnalta saadusta valokuvasta. Kuvan ottovuosi ei ole tiedossa. Kuva on ilmeisesti otettu kirkon kellotapulista. Kuvassa ei ole tapulin länsi-luoteispuolelle v. 1931 rakennettua palokunnan taloa. Kuvan on siis otettu ennen v. 1931. Puhelin- ja sähkölangoista ja –pylväistä päätellen kuva on otettu 1920-luvulla. Sahan ja myllyn rakennukset näyttäisivät olevan samat kuin v. 1919 kuvassa.

Ote Lempäälän kirkkoa esittävästä ilmasta otetusta kuvasta (oletettavasti veljekset Karhumäen ottama, kuvassa n:o 12257). Koko kuvassa näkyy Kirkon länsipuolella ollut, v. 1931 rakennettu paloasema. Koko kuvan alalaidassa näkyy pieni osa linja-auton kattoa, josta päätellen kuva on otettu 1950-luvun loppulla tai sen jälkeen. Kuvan numero voisi viitata vuoteen 1957. Kuvassa näkyy, että piippu ja kivrakennus on purettu ja että myös länsipuoleinen puurakennuksesta puuttuu pohjoispuolisko. Kuva Teivaan 2009 teoksesta.

Valokuvista ja muista lähdetiedoista päätellen paikalla nyt näkyvät betoniperustat joiden keskivaiheilla, perustan itäreunalla on piippuun viittava järeämpi betonilaatta. 1910-luvulla rakennettu laitos ja sen rakennukset ovat olleet samalla paikalla aina 1950-luvun lopulla tehtyyn purkamiseen saakka. Jäljellä on nyt ainoastaan laitoksen itäpuoleisten kivrakennuksen – jonka itäreunan keskivaiheilla on ollut piippu - betonisia pohjarakenteita. Sen länsi- ja pohjoispuolella olleista suurehkoista puurakennuksesta ei ole mitään jäljellä. Ne ovat ilmeisesti olleet kevyehkösti perustettuja, oletettavasti kivijalkojen päälle, jotka ovat nyt täysin hävinneet.

Vanhoja karttoja

Otteet kuninkaankartastosta 1796-1805, Lempäälän pitäjänkartasta 1840-luvulta (päälle piirrokset 1800-l lopulla, kuten kanava ja rautatie), sekä senaatinkartasta jonka kartoitusvuosi on 1912. Kuninkaankartassa ja pitäjänkartassa ei ole niemekettä johon mylly ja saha sittemmin perustettiin. Senaatinkartassa sahalaitos on merkitty rantaviivalle ja merkintä oletettavasti peittää niemekkeen.

Otteet v. 1912 Lempoisten jakokunnan kartasta (vas.) ja v.1921 pitäjänkartasta (oik.). Myllyniemi vasemmalla ylhäällä.(Lähde FCG raportti)

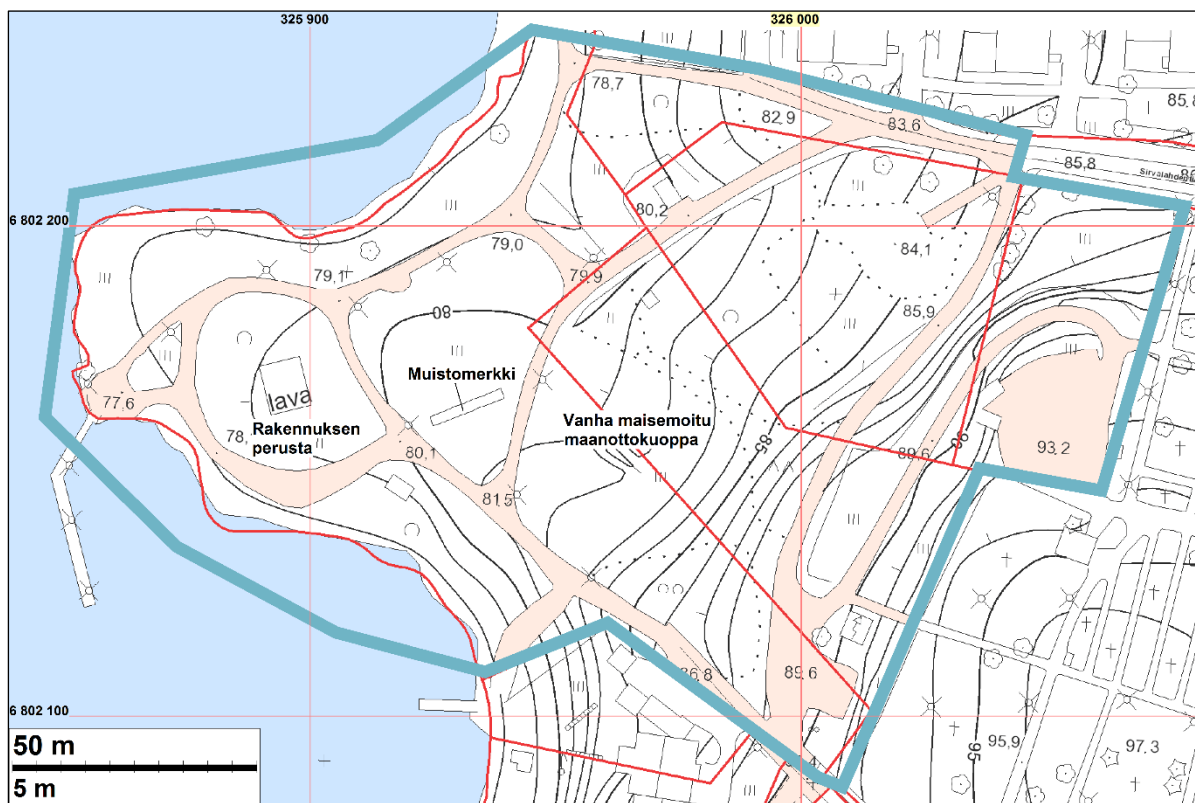
Lähteissä (FCG, Teivas) mainitaan että sahatavara kuljettiin Lempäälän asemalle kapeaa sivuraidetta pitkin. Sivuraide kulki nykyisen Sirvanlahdentien ja Lemmonkadun linjausta pitkin yhtyen päärataan aseman pohjoispuolella. Missään kartoissa ja valokuvissa ei erotu kyseistä rataa, ellei v. 1954 peruskartan katkoviiva kuvaas en jäännettä. Maastossa radasta ei ole havaittavissa mitään merkkejä.

Ote v. 1954 peruskartasta (kartoitusvuosi 1949). Saha- myllyrakennus on täsmälleen samalla kohdin kuin maastossa nyt näkyvä betoni- perustus matala kumpare.

Vuosien 1974 ja 1991 kartoissa alue on "joutomaata" eikä puistokäytäviä vielä ole.

Havainnot

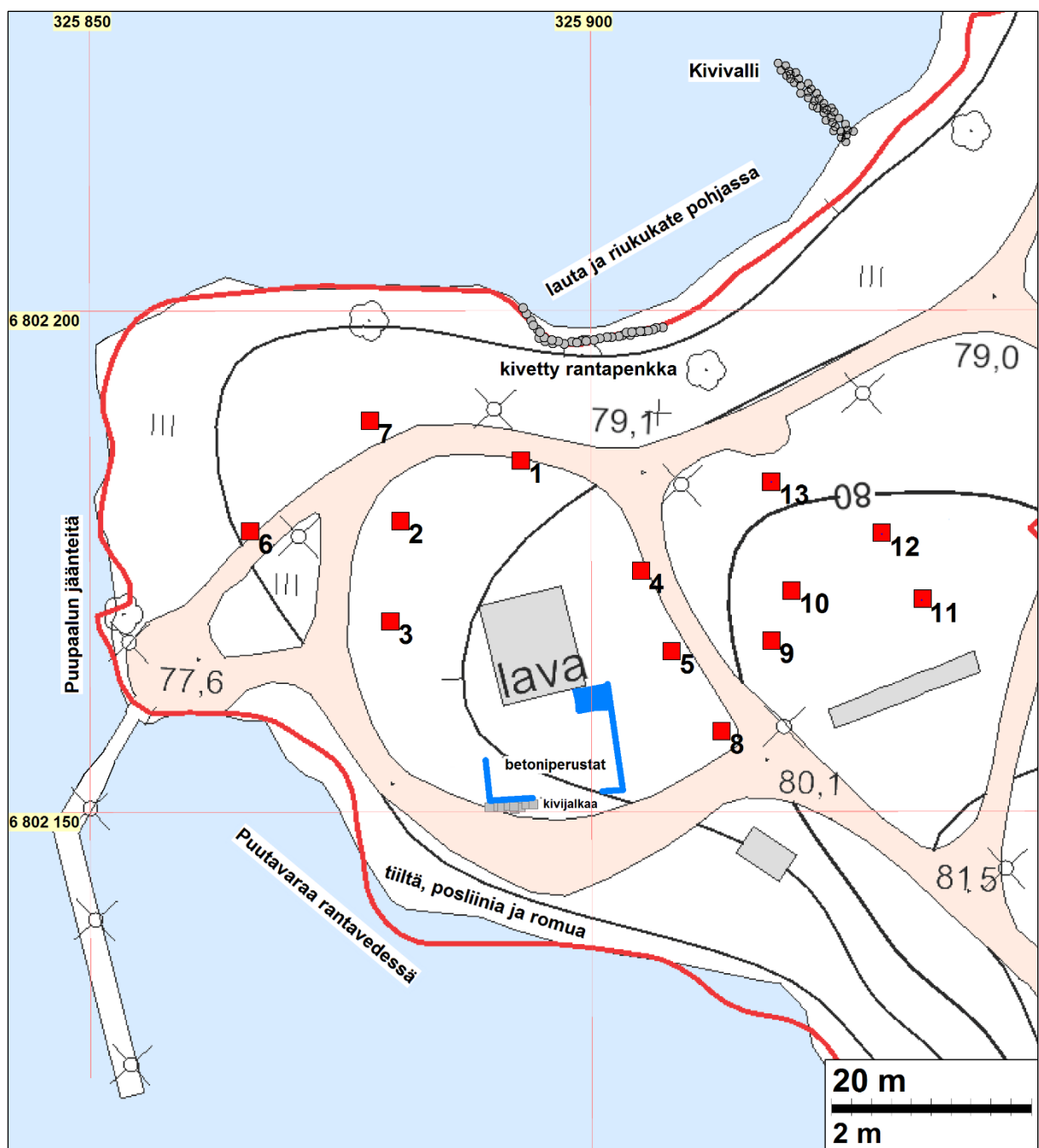
Myllyniemen ja Myllyrannanpuiston inventointialue (karttapohja Lempäälän kunnalta)

Ilmakuva alueesta, johon on päälle tulostettu 1 m korkeuskäyrät. Betonirakenne sinisellä.

Alue tarkastettiin kattavasti silmänvaraisesti. Alueen länsiosa, kirkkomaan länsipuolella on etelä-osaltaan jyrkähköä rinnettä. Pohjoisosassa on leikkipuisto. Alue on ollut aiemmin peltona. Alueen itäosan eteläosassa, missä on jyrkempi rinne ja sen länsipuolella matala ”kuopanne”, on ollut v. 1954 peruskartan mukaan maanottokuoppa tai vastaava kaivanto. Niemekkeen länsipuolella, rakennuksen perustan länsipuolella on matala kumpare jossa on kivistä tehty muistomerkki. Niemen alue, rakennuksen perustan länsipuolella on tasaista ja alavaa. Niemen rannat ovat kivi-lohkareisia.

Rakennuksen betoniperusta sijaitsee laakealla ja matalalla kumpareella joka nousee niemen alavista rannoista loivasti, kumpareen itäpuolella maasto laskee vain hivenen kävelyväylälle josta taas nousee hieman muistomerkin kumpareelle. Leikkipuiston ja vanhan maanottoaikan väliselle, nyt metsäiselle alueelle tehtiin joitain koekuoppia, joissa ei havaittu mitään mainittavaa – vain ohuehko vanha peltomaakerros ja alla saveksinen pohjamaa.

Havainnot ja koekuopat (karttapohja Lempäälän kunnalta).

Niemen koillispuolella on pieni alava ja loivarantainen lahdeke. Sen itäreunalla on kivivalli, ilmeisesti vanhan laiturerakennelman jäännös. Lahdekkeen länsireunalla, vetisen ja alavan ranta-alueen rajoilla on rantapenkki kivetty. Lahdekkeessa on rantaveden pohjassa paksuhkolta vaikuttava, tiivis ja yhtenäinen lauta ja riukukate. Puutavara on ladottu kohtisuoraan rantaviivaan nähden. Niemen rannat ovat kivikkoja – isohkoja kiviä ja maata. Niemen länsirannassa on veden alla havaittavissa pohjaan juntattujen pystypaalujen jäänteitä, joista yksi, vierasvenelaiturin tyven pohjoispuolella, ulottui veden pinnan yläpuolelle. Niemen etelärantaan on selvästi ”puskettu” purkujätettä ja maata sen päälle. Rantatörmässä ”töröttää” puutavaraa - ilmeisesti purkujätettä - joka on jäänyt osaksi törmän alle maaperään. Rantavedessä ja rannassa, törmän juurella on monenlaista rojua: posliinin siruja, kahvitasseja ja lautasia joissa Arabian piippuleima, tiilenpaloja ja tiiliä, sekä sekalaista rautaromua. Vaalean ruskeissa tiilissä on leima: HÖGANÄS 6. Ne ovat tulitiiliä, ruotsalaisen Höganäsin tiilitehtaan tuotantoa. Tehdas on tehnyt tulitiiliä 1820 luvulta alkaen ja tekee edelleenkin. Tiilen tekovuotta en saanut selville. Rannassa on hajan hajan myös porattuja lohkokiviä, ilmeisesti sinne puskettuja kivijalan kiviä.

Koekuopat

Koekuoppia tehtiin betonirakenteen ympärille ja sen itäpuoleiselle kumpareelle. Lisäksi tehtiin lukuisia käsikairan pistoja. Missään ei koekuopassa ei havaittu rakenteita tai rakenteiden jäännöksiä. Kaikkialla pintakerros on nurmikον multa ja sen alla mullan ja savimoreenin sekainen kerros jossa on tiilenpaloja ja muruja, puutavaran palasia, laudan kappaleita, joissain kuopissa posliinin palasia. ”Rojuinen” kerros ulottui 30-58 cm syvyyteen jonka alla koskematon hienoainesinen ja sorainen pohjamaa. Muistomerkin pohjoispuolella olevissa koekuopissa oli purkujätettä hyvin vähän ja maa-aines tiiviin pohjamaan päällä lähes kokonaan ilmeisesti puiston perustuksessa tuotua multaa. Rakennuksista peräisin oleva jätettä on pieninä kappaleina betonirakenteen läheisyydessä sen ympärillä, kumpareen alueella. Itäpuolella rojuinen alue ulottuu vain siellä olevalle kävelytielle. Rakenteita ei havaittu missään maan päälle näkyvän betonirakenteen ja lavana ulkopuolella. On ilmeistä, että ainoastaan saha- myllylaitoksen betoniset rakenteet ovat säilyneet ja kiviperustat on purettu ja hävitetty. Vanhojen rakennusten alue on myös melkoisen perusteellisesti siivottu jätteestä – vain niemen etelärannassa sitä on enemmän, maaperässä vain vähän ja fragmentaarisenä.

Koekuoppa 1: 10-16 cm multa, 17-53 cm sekainen kerros jossa tiilen muruja ja puujätettä. Maa-aines saveksinen ja sorainen. 34 cm syvyydellä styroxia. Alla tiivis savimaa.

Koekuoppa 2: 0-20 cm multa, 20-55 cm sekoittunut kerros jossa tiiltä, puuta ja hiiltä, rautanaula, posliinin muruja. Alla tiivis savi.

Koekuoppa 3: 0-18 cm multa, 18-50 cm sekoittunut kerros jossa tiiltä muruina, rautanauvoja, yksittäinen laudan pätkä 45 cm syvyydellä. Alla tiivis savi.

Koekuoppa 4: 0-10 cm multa, 11-38 cm tiivis soransekainen savi. Yksi liki ehjä Höganäs tiili. Alla erittäin tiivis sorainen savimaa.

Koekuoppa 5: 0-10 cm multa, 0-38 cm tiivis soran ja hiekan sekainen savimaa. Alla tiivis savi.

Koekuoppa 6: 0-16 cm multa, 16-33 cm saveksinen maa – ei mitään kulttuuri- tai sekoitettua kerrosta.

Koekuoppa 7: 0-11 cm multa, 11-34 cm sekoittunut kerros jossa tiiltä ja kengänpohjan kappale. Alla tiivis karkea hiekka ja pikkukiviä – ei tavaraa.

Koekuoppa 8: 0-8 cm multa, 8-38 cm sorainen siltti. Alla tiukka savi. Ei tavaraa.

Koekuoppa 9: 0-20 cm multa, 20-30 cm tiivis savi – ei tavaraa.

Koekuoppa 10: 0-22 cm multa, 22-38 cm soransekainen ja hiekkainen savi jossa tiilenmuruja. 30-49 cm sorainen kerros jossa 5-15 cm kokoisia kiviä. Ei tavaraa.

Koekuoppa 11: 0-20 cm multa, alla hieman sorainen savimaa (moreeni). Ei tavaraa.

Koekuoppa 12: 0-25 cm multa, alla savimoreeni. Ei tavaraa.

Koekuoppa 13: 0-22 cm multa, alla savimoreeni. Ei tavaraa.

Kuvia

Niemi laiturilta, koilliseen.

Niemen tyvestä, muistomerkin luota länteen.

Niemen kärjestä itään. Kyltin takana matala kumpare jossa rakennuksen perusta.

Kumpare jossa rakennuksen perusta ja tummana näkyvä lava, etelään.

Oikealla lava ja vasemmalla betoniperustaa, länteen.

Lava ja betoniperustan pohjoisosaa, länteen

Rakennuksen perustan lounaiskulma, betonirakenteen eteläkupeseeseen ladottu isoja kiviä – mahdollisesti kivet on aseteltu siihen puistoa rakennettaessa.

Betoniperustan kaakkoiskulma, pohjoiseen.

Betoniperustuksen kaakkoiskulmaa luoteeseen.

betoniperustuksen itäreunaa, länteen.

Mahdollisesti savupiipun pohja rakenteen itäreunalla. Luoteeseen.'

Esiintymislava, jonka alla betonirakennetta.

Muistomerkki rakenteen jäännöksen itäpuolella.

Kivirakenne niemen koillispuolen rannassa.

"Puupohjaa" niemen koillispuoleisen lahdekkeen rantavedessä.

Kivettyä rantapengertä niemen koillisrannalla.

Rannassa tällä kohden "puupohjaa".

Niemen länsirantaa, pohjoiseen.

Rojua niemen etelärannassa.

Porattu lohkokivi – kivijalan jäännös etelärannalla.

Kivijalan kivi, betonin kappaleita ja rautarojua niemen etelärannalla.

Puutavaraa ja rojua niemen etelärannalla. Puutavara ”menee” rantatörmän sisälle joten ilmeisesti tällä kohdilla maata työnnetty rantaan, purkujätteen päälle.

Ns. "piippuarabian" niemen etelärannalta.

"Höganäs 6" tiili niemen etelärannalta.

Tulos

Paikalla, keinotekoisessa niemekkeessä, on ollut saha vuosina 1888 -1900. Tämä ensimmäinen sahalaitos on ilmeisesti lähes kokonaan purettu sen lakkauttamisen jälkeen. Samalle paikalle rakennettiin v. 1908 alkaen uusi saha joka laajeni pian myös myllyksi ja sähkötuotantolaitokseksi. Laitos oli höyrykäyttöinen. Valokuvien perusteella laitos koostui kivirakennuksesta (betoniperustainen) ja sen pohjois- ja länsikupessa olleista puurakennuksista (joista ei mitään jälkiä maastossa). Laitos lopetti toimintansa 1935 ja Lempoisten saha yhtiö lakkautettiin v. 1941. Rakennukset purettiin 1950-luvun lopulla. Alue on siistitty ja rakennettu puistoksi. Paikalla on 1910-luvulla rakennetun rakennuksen betoninen perusta. Sen päällä ja ympärillä, pienellä alueella on purkujätettä (tiiltä ja laudankappaleita). Niemen etelärannassa purkujätettä on rantatörmässä ja rantavedessä. Niemen koillispuoleisessa lahdessa on rantavedessä puurakennetta.

Alueella on siis kiinteänä jäännöksenä vain 1910-luvulla rakennettu betoninen rakennuksen pohja, joka on osittain nurmikon (ja esiintymislavan) peitossa. Rantavedessä on lisäksi sahatoimintaan liittyviä puurakenteita. Myllyrannan alueella ei muualla ole mitään rakenteiden jäännöksiä. Vanhemmasta, 1800-luvun lopun sahasta ei alueella ole mitään (tunnistettavia) jälkiä eikä jäännöksiä – muita kuin niemi itsessään. Siten alueella olevat rakennejäännökset ovat peräisin 1900-luvulta, rakennuksesta joka on purettu 1950-luvun lopulla.

Museoviraston historiallisen ajan muinaisjäännösten oppaassa todetaan (Niukkanen 2009, s 60): "1700-luvun loppupuolelta 1900-luvun alkupuolelle ajoittuvien teollisuuslaitosten kohdalla muinaismuistolain rauhoittamiseksi voidaan katsoa tuotantoprosessiin olennaisesti liittyvien rakennusten, laitteiden ja rakenteiden jäännökset sekä prosessissa syntyneet merkittävät muodostelmat". Lisäksi siinä todetaan (s. 14) että muinaisjäännöksen on oltava sellainen, että siitä saadaan arkeologisen menetelmin tutkittaessa relevanttia tietoa ihmisen (tässä tapauksessa sahatoiminnan) historiasta. Sitä Myllyniemen betonirakenteen raunio ei mielestäni anna – valokuvista ja olemassa olevista vastaavista rakennuksista saa tietoa paremmin.

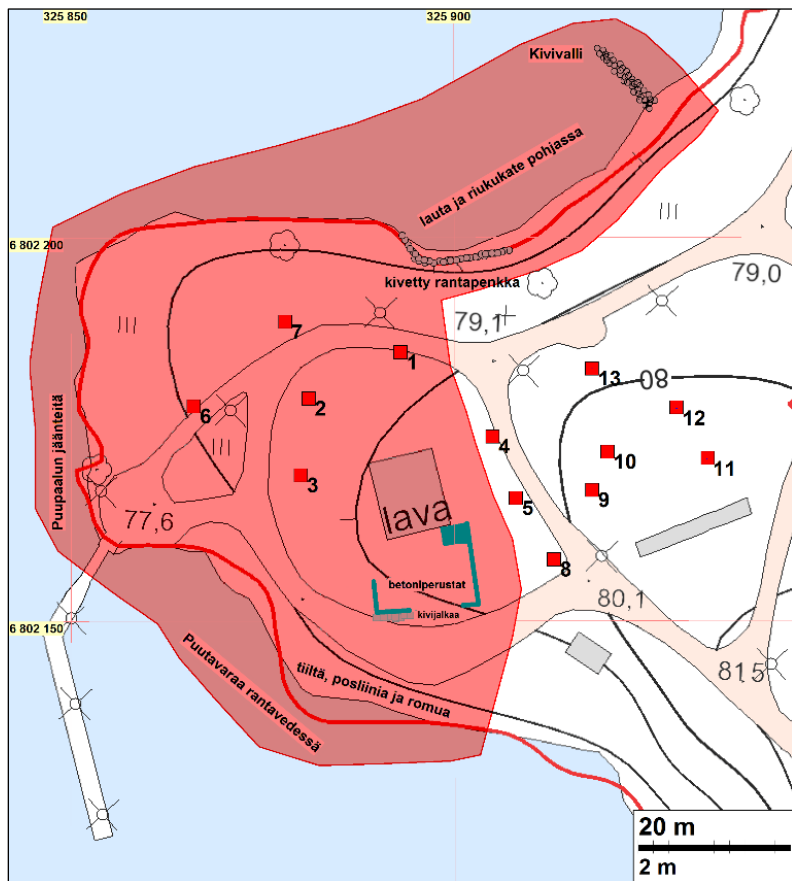
Myllyniemen rakennuksen betoninen pohjan jäännös ei sisällä merkittävää informaatiota ja siitä tuskin on saatavissa arkeologisesti tutkimalla merkittävää, uutta tietoa. Jäännös on myös nuori ja se on "hylätty" vasta 1950 luvulla. Edellä todettu pätee myös rannan rakenteiden kohdalla.

Jäännös ei mielestäni täytä hyvin saati yksiselitteisesti muinaisjäännöksen kriteereitä. Yleisesti kokonaan 1900-luvulle ajoittuvia ja vielä 1950-luvulla käytössä olleita betonirakenteiden jäännöksiä ei käsittääkseni ole muualla muinaisjäännökseksi laitettu. Paikan suojeluvälineeksi sopisi paremmin ja tulkintaongelmitta maankäyttö ja rakennuslain nojalla kaavassa tehtävä suojelu muuna

kulttuuriperintökohteena – kaavan S-merkinnällä. Tällöin ei tarvitsisi ”venyttää” muinaismuistolaikaa aikakausille ja raunioihin johon sitä ei ole tarkoitettu.

Esiintymislavan voi alueella sijoittaa muinaisjäännösten puolesta mihin tahansa, jos sitä ei voi nykyisellä paikalla pitää. Voisi kuitenkin vielä harkita olisiko nykyinen esiintymislavan paikka sahan raunion betonipohjan päällä kuitenkin tyydyttävä ratkaisu. Mikäli lavaa ei laajenneta tai muulla tavalla tehdä ”raskaammaksi”, se voisi paremmin suojata betonirakennetta kuin sen päälle mahdollisesti ajettava maapeite ja nurmikko tai sen avoimeksi jättäminen. Muistomerkinä alueen sahatoiminnasta rakenne on kuitenkin oiva. Onko nykyinen esiintymislava sitä haittaava tai sen arvoa vähentävä, vaiko kenties päinvastoin? Sitä kannattaisi ehkä miettiä.

Niemi itsessään ja sen rantaveden rakenteet ovat hyvä muistomerkki alueen teollisuushistoriasta – betonirakenteen jäännös on yksi osa sitä. Uuden esiintymislavan voi arkeologisesta näkökulmasta sijoittaa minne tahansa alueelle ja jos niemi sekä betonirakenne halutaan siltä suojella niin minne tahansa niemen ulkopuolelle – muualle kuin aivan rataveteen.

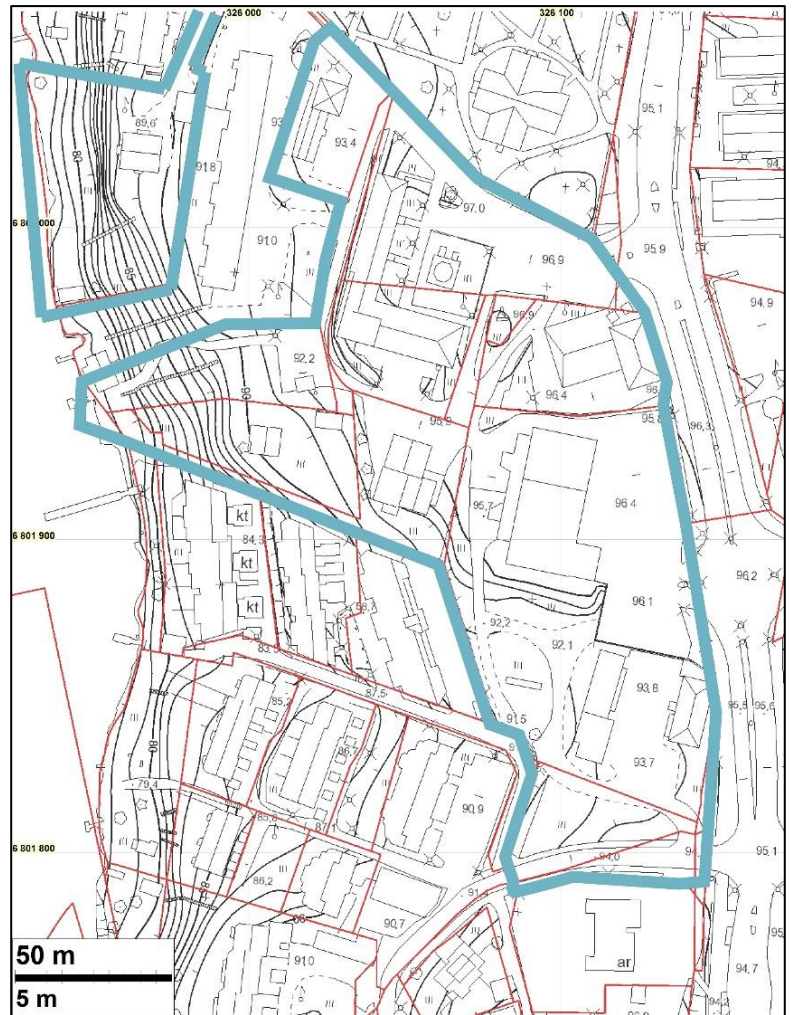

Ehdotus suojelu-
alueen rajaukseksi
punaisella

Eteläinen Myllyranta

Myllyrannan eteläinen tutkimusalue on voimakasti rakennettua. Kirkon eteläpuolinen alue on rakennettu ja 1930-luvulla ja uudisrakennettu viime vuosikymmeninä. Kellotapulin itäpuolella olevan muistomerkin ympärillä on vähäinen rakentamaton kaistale jossa kalliopaljastumia. Niiden välinen maa-aines vaikuttaa kuitenkin olevan paikalle tuotua multaa ja alueella tuskin on enää arkeologista mielenkiintoa, huolimatta kirkkomaan läheisyydestä. Emme havainneet alueella mitään mainittavaa.

Rannassa sijaitseva omakotitalokiinteistö 6:88 on veteen laskevan jyrkän kallion päällä. Sen alapuolella on kallion ja rannan välissä kapea terassi vanhan rantatason yläpuolella. Terassilla on hiiltä ja tiilenpaloja. Ne ovat peräisin kallion päällä, nykyisen talon kohdalla olleesta ja v. 1929 palaneesta rakennuksesta. Terassia pitkin kulkee rannansuunnteisesti vesijohto ja viemäri. Rannassa ei siten ole mitään arkeologisesti mielenkiintoista.

Rantaa talon 6:88 kohdalla. Rantatörmän alla viemäri ja vesijohto. Pohjoiseen.

Aluetta kellotapulin eteläpuolella.

Muistomerkki ja maa-aluetta sen ympärillä.

6.5.2017

Timo Jussila

Lähteet

Painetut lähteet

- Arajärvi, Kirsti, Lempäälän historia. Lempäälän kunta ja seurakunta. Tampere 1959.
 Harju, Sakari 2012. Kuninkaan kartasto Etelä-Suomesta 1776–1805. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia (osa 1373).
 Kalervo Fabian 1911: Piirteitä Lempäälän pitäjästä. Hämeen-satakunnan maalaiskuntia. Aamulehti 9.2.1911.
 Mäkelä, Ritva 2002: Lempäälän vuosi 1918. Lempäälä-Seura ry
 Peruskartta 1:20 000, 2124 07 Lempäälä, 1954, 1963, 1975, 1980, 1991. Maanmittauslaitos.

- Niukkanen, Marianna 2009: Historiallisen ajan kiinteät muinaisjäännökset. Tunnistaminen ja suojele. Museovirasto.
- Teivas, Eija 2006: Teiden varsilla ja vesireiteillä: Lempäälän kulttuuriympäristöohjelma. Lempäälän kunta. Tampere 2006

Painamattomat lähteet

- Senaatinkartta XVII,XVIII 24,25, 1912. Maanmittauslaitos.
- Lempäälän pitäjänkartta 1840-luvulta, lehti 2123 07. Maanmittauslaitos.
- Rakennetun ympäristön selvitys – Lempäälän keskusta, Lempainen, Ryynikkä. Raportti. FCG Suunnittelu ja Tekniikka Oy, 12.1.2016. P28487P001.

Internet

- <http://www.porssitieto.fi/yhtiot/ln.html>
- <http://www.porssitieto.fi/osake/lisaaln.html>